

IVAN BIČÍK

STAV, VÝVOJ A VÝHLED VYUŽITÍ PLOCH OKRESŮ LIBEREC A JABLONEC

I. Bičík: *State, Development and Outlook of the Land Use in the Districts of Liberec and Jablonec* - Sborník ČGS, 96, 4, p. 230 - 239 (1991) - The article summarizes the basic results of the research of the land use in the Northbohemian Region. The original methodology uses data from geodesy about the structure of the land use, it operates with 975 land units, three time levels (1845 - 1948 - 1987) and ten land categories. The contribution brings information about the classification of the structure of the land use and its development in the Districts of Liberec and Jablonec on the background of the other Districts of the Northbohemian Region and the tendencies in the Czech Republic.

KEY WORDS: land use - development of territory.

1. Úvod

V posledních deseti letech se na katedře ekonomické a regionální geografie přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy realizovala řada výzkumných úkolů zaměřených na dlouhodobé změny využití ploch. Část těchto prací byla iniciována zájmem Kabinetu pro životní prostředí Severočeského kraje (pracoviště Výzkumného ústavu výstavby a architektury v Ústí nad Labem), část byla zpracována malým kolektivem spolupracovníků pro jiné cíle. Tyto práce vycházejí z podkladů o rozsahu ploch podle katastrálních území evidovaných okresními odděleními geodézie a archivních podkladů z archivu českého ministerstva financí (ČMF). Možnosti srovnání dat o struktuře evidovaných ploch v katastrálních územích v různých časových horizontech umožňují analyzovat stav a tendence vývoje jak jednotlivých evidovaných ploch, tak jejich celkové struktury.

Význam těchto údajů a jejich analýzy vyplývají zejména ze dvou skutečností. Prvou je fakt, že v současné době disponujeme velmi omezenými informacemi o stavu a vývoji sociálních či ekonomických charakteristik za delší časové období. Pouze evidence obyvatelstva, ať už sčítáními či průběžnou statistikou, snese srovnání s podrobností a dlouhodobostí evidence využití ploch. Druhým důvodem je skutečnost, že údaje o využití ploch charakterizují způsob hospodářského využití území a do určité míry jsou zprostředkovaným obrazem interakce společnosti a přírody v konkrétním území a čase. Základní změny ekonomiky působí na odlišný způsob využívání území a promítají se ve změnách rozsahu jednotlivých ploch a jejich celkové struktury na úrovni katastru, okresu i celé republiky.

2. Metodický postup

Vzhledem ke změnám v ekonomickém i politickém vývoji společnosti jsou údaje o plochách za jednotlivá katastrální území dostupné za rok 1845 a 1948 výhodné. První termín zachycuje stav ploch před nástupem tržních vztahů do zemědělství (jde o mapování z let 1825 - 1843). Druhé datum zachycuje stav v držbě, hospodaření i evidenci ploch jako stav

přirozeného vývoje v tržním hospodářství. Třetím časovým horizontem, který jsme sledovali, je 1. 1. 1987; v době, kdy jsme analyzovali stav ploch v Severočeském kraji, šlo o poslední dostupná data. V současné době zpracováváme podklady pro kartogramy (1:200 000) zachycující data o stavu a struktuře ploch v letech 1845, 1948 a 1990 pro území celé České republiky (ve spolupráci s pražskou pobočkou Geografického ústavu ČSAV).

Základní data jsou zpracována za jednotlivá katastrální území ve srovnatelné struktuře členěné na osm základních ploch či tří úhrnné bloky:

1. orná půda	5. lesní plochy	6. vodní plochy
2. trvalé kultury (zahrady + sady + vinice + chmelnice)		7. zastavěné plochy
3. louky		8. ostatní plochy
4. pastviny		

I. zemědělská půda	II. lesní plochy	III. jiné plochy
--------------------	------------------	------------------

Tato struktura údajů pokrývající celé území bývalého Severočeského kraje je na našem pracovišti uložena na počítači SM 50/50. Pro všechna katastrální území je v časových horizontech 1845 - 1948 - (1976) - 1987 zaznamenána struktura jednotlivých kategorií půdního fondu. Výhody této informační základny:

1. Jednotná struktura údajů pokrývající celé území ČR v nejpodrobnějším územním členění - katastrální území (KÚ).
2. Územní skladebnost KÚ do libovolně vymezených regionů, zón, areálů atd.
3. 140letá časová retrospektiva dat, která má význam zvláště pro hodnocení dosavadního vývoje a prognózu trendu struktury ploch.

Nedostatkem těchto dat je, že poskytují informace pouze souhrnného charakteru za katastrální území celkem. Neumožňují pohled na skutečný stav ploch uvnitř KÚ z hlediska kvality - např. celistvost či roztržitost jednotlivých druhů ploch, jejich skutečná ekologická hodnota (stupeň poškození), intenzita hospodářského využívání, celkový význam plochy v rámci KÚ atd.

Pro potřeby územní srovnatelnosti tří analyzovaných časových horizontů 140letého časového období jsme museli některá katastrální území spojit do základních územních jednotek (ZÚJ) podle principu srovnatelnosti celkové výměry základní územní jednotky v letech 1845 - 1948 - 1987 (s požadavkem, aby rozdíl celkové výměry katastru nebo ZÚJ vytvořené jejich spojením mezi lety činil méně než 1 %). V každém sledovaném území jsme kromě výpisu struktury ploch za dílčí katastrální území uloženého do počítače získali částečným spojením KÚ základní územní jednotky vytvořené z 2 a více katastrálních území. Vznikl tak soubor 975 ZÚJ (asi ze 65 % tvořených jediným KÚ) pro celý Severočeský kraj. V případě, že některé původní katastrální území "získalo" nebo "ztratilo" část rozlohy mimo okres, vytvořili jsme meziokresní základní územní jednotky. Podrobněji se postup uvádí v citované literatuře. Základní struktura dat o půdním fondu nám umožnila provést dlouhodobou analýzu změn ve vývoji struktury ploch v území a odhalit v jeho funkčním využívání vývojové tendence jednotlivých kategorií ploch a územních celků, určit celospolečenské ztráty vznikající úbytkem cenných ploch. Zároveň tuto dobrou znalost předchozího vývoje jsme mohli použít jako jeden z podkladů pro tvorbu prognóz využívání území. V dalším metodickém kroku jsme na tuto datovou základnu aplikovali přebírané metodiky zabývající se ekologickými charakteristikami a významem jednotlivých ploch. Šlo především o využití prací prováděných v Ústavu experimentální biologie a ekologie (oddělení krajinné ekologie) v Bratislavě, Ústavem krajinné ekologie ČSAV v Mostě aj.

V současné době jsou na našem pracovišti k dispozici čtyři soubory informací o struktuře ploch za základní územní jednotky pro celý bývalý Severočeský kraj:

Tab. 1 - Ukázka sestavy B pro okres Jablonec

		CV	OP	TP	LO	PA	LP	ST	VP	OS	ZP
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1											
1845	1	2423,8	101,4	0,0	55,4	28,9	2203,2	2,1	22,0	10,9	185,6
1948	2	2423,7	133,8	0,4	56,4	9,0	2168,4	7,1	0,0	48,6	199,6
1987	3	2423,7	0,4	4,2	96,6	26,4	2181,5	7,9	40,1	66,6	127,6
2											
1845	4	994,5	315,7	0,2	2,9	31,4	624,4	4,4	6,1	9,8	350,2
1948	5	993,9	233,5	6,6	109,6	40,1	560,4	12,3	0,0	31,4	389,8
1987	6	993,7	0,8	14,0	140,5	113,9	509,2	13,4	107,6	94,3	269,2
3											
1845	7	1262,1	92,7	0,1	0,0	9,0	1143,5	1,9	11,0	3,9	101,8
1948	8	1261,5	61,9	2,0	30,4	11,2	1127,3	9,1	0,0	19,6	105,5
1987	9	1261,5	0,2	6,3	28,4	33,4	1114,3	9,0	42,7	27,2	68,3

Vysvětlivky: CV - celková výměra, OP - orná půda, TP - technické plodiny, LO - louky, PA - pastviny, LP - lesní půda, ST - zastavěná plocha, VP - vodní plocha, OS - ostatní plocha, ZP - zemědělská půda.

Poznámka: 1 - k. ú. Bedřichov, 2 - k. ú. Janov, 3 - k. ú. Josefův Důl (okr. Jablonec n. N.).

Tab. 2 - Ukázka výsledkové sestavy (C) pro okres Liberec

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1											
1845	1	117,0	101,9	96,7	164,0	113,7	7,0	50,1	46,6	65,8	128709,0
1948	2	51,4	96,8	103,7	95,1	91,8	19,0	51,0	45,0	75,6	150629,0
1987	3	60,2	98,7	100,2	156,0	104,4	18,4	49,4	46,7	40,2	77438,0
2											
1845	4	102,5	100,5	93,9	180,9	117,4	2,7	74,3	21,4	69,9	851800,0
1948	5	97,5	93,3	111,5	116,5	118,1	12,1	74,8	20,1	71,2	872828,0
1987	6	89,7	93,8	104,7	210,6	138,6	10,3	69,9	22,5	66,9	764129,0
3											
1845	7	102,2	104,0	91,4	159,0	91,7	6,7	64,5	30,7	77,1	368508,0
1948	8	81,2	90,6	110,6	103,2	179,9	9,6	67,1	28,0	75,7	376503,0
1987	9	82,9	94,2	101,0	164,1	164,9	9,6	60,8	31,0	67,9	305636,0

Vysvětlivky: 1 - index rozlohy orné půdy, 2 - index rozlohy zemědělské půdy, 3 - index rozlohy lesní půdy, 4 - index rozlohy zastavěné plochy, 5 - index rozlohy ostatních ploch, 6 - celkový index změn, 7 - % zemědělské půdy z celkové výměry, 8 - % lesní půdy z celkové výměry, 9 - % orné půdy ze zemědělské půdy, 10 - potenciální cena celkové rozlohy orné půdy v 1 000 Kčs.

Poznámka: sloupce 1 - 6 obsahují v řádku 1845 index 1948/1845 . 100, 1948 index 1987/1948 . 100, 1987 index 1987/1845 . 100

Poznámka: 1 - k. ú. Albrechtice u Frýdlantu, 2 - k. ú. Andělka, 3 - k. ú. Arnoltice (okr. Liberec).

- Sestava A obsahuje vstupní soubor informací zjištěných a neutříděných dat za roky 1845 - 1948 - 1987 pro jednotlivá katastrální území.
 - Sestava B představuje srovnatelná data za ZÚJ v uvedených letech. ZÚJ jsou ze 65 proc. tvořeny jedním katastrem, zbylých 35 % jsou data dvou a více katastrů napočítané dohromady pro zajištění srovnatelnosti.
 - Sestava C (výsledková) obsahuje za jednotlivá ZÚJ: indexy vývoje (vždy pro období 1948/1845, 1987/1948 a 1987/1845) rozlohy orné, zemědělské, lesní půdy, ostatních ploch a zastavěných ploch a dále celkový index změn, podíl zemědělského půdního fondu (ZPF) a lesní půdy na celkové výměře ZÚJ, podíl orné na ZPF a hodnotu orné půdy v jednotlivých letech. (Hodnota orné půdy je vyčíslena podle zákona o ochraně ZPF 75/1976 a podle vyhlášky z roku 1982, a podle bonitních tříd a zařazení jednotlivých katastrů do přírodních stanovišť.)
 - Sestava D umožňuje z uvedených a dalších informací o jednotlivých katastrálních územích (resp. ZÚJ) sestavit další požadované výstupy.
- V současné době je soubor sestav programově upravován a doplňován údaji za rok 1990 podle struktury ploch pro ZÚJ všech dalších okresů České republiky.

3. Vývoj ploch v okresech Liberec a Jablonec na pozadí ostatních okresů severních Čech

Diferenciace struktury ploch roste se zmenšující se rozlohou srovnávaných územních jednotek. Při hodnocení územních jednotek bývalých krajů, okresů a ZÚJ jsou proto největší rozdíly zaznamenány v úrovni ZÚJ. Vývoj struktury ploch v úrovni okresů jsme prováděli dvojím způsobem. Prvním byly srovnávány plochy podle okresů v letech 1960 - 1984 pro celou Českou republiku bez ohledu na změny jejich hranic. Druhým byly srovnávány okresy vybrané v letech 1845 - 1948 - 1987, pro něž údaje byly získány sumací údajů za katastry (resp. ZÚJ). Tyto údaje jsou srovnatelné podle let, ale mírně se liší celková rozloha zdola "napočítaných" okresů od dat geodézie. Rozdíl je způsoben nutností spojit do ZÚJ dva i více katastrů různých okresů pro zachování srovnatelnosti celkové rozlohy ZÚJ, a tím i její struktury.

Z obou hodnocení vyplývají vcelku jednoznačné tendence vývoje rozlohy jednotlivých ploch či jejich sumací (ZPF, jiné plochy jako úhrn zastavěných, vodních a ostatních). Úbytek orné a zemědělské půdy je zaznamenán ve všech okresech. Velmi rozdílné jsou tendence vývoje rozlohy drnového fondu závislé do značné míry na kvalitě ZPF. Rozloha lesních ploch roste ve většině okresů.

Tab. 3 - Podíl ploch na celkové výměře vybraných okresů v letech 1845 - 1948 - 1987

	Česká Lípa			Děčín			Chomutov			Jablonec n. Nisou			Liberec		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
OP	39,1	38,9	26,5	29,0	28,1	20,1	40,1	49,5	30,5	39,2	34,6	12,6	38,6	40,0	27,5
TK	1,7	1,9	1,7	1,1	2,1	3,0	0,6	1,9	1,7	0,4	1,7	4,0	0,6	1,8	3,2
LO	9,4	11,1	9,2	13,5	14,8	11,3	5,6	6,7	4,2	7,4	9,9	13,7	10,5	11,0	12,8
PA	3,7	2,5	2,8	3,6	2,7	6,5	5,4	3,5	4,1	2,8	2,0	6,0	3,9	2,0	3,8
ZPF	53,9	53,4	40,2	47,2	47,7	40,9	51,7	61,6	40,5	49,8	48,2	36,3	53,6	54,8	47,3
LES	41,1	41,8	45,2	46,5	46,6	49,3	33,0	32,8	36,8	46,7	45,7	51,2	42,4	40,4	43,6
ZA	0,6	0,9	1,1	0,6	1,4	1,6	0,4	1,0	1,2	0,5	1,6	2,0	0,5	1,3	1,5
VO	1,4	0,8	2,2	1,1	0,2	1,1	0,7	0,2	3,6	0,9	0,0	1,5	0,5	0,4	0,8
OST	3,0	3,1	11,3	4,6	4,1	7,1	2,2	4,4	17,9	2,1	4,5	9,0	3,0	3,2	6,8
JINÉ	5,0	4,8	14,6	6,3	5,7	9,7	3,3	5,6	22,7	3,5	6,1	12,5	4,0	4,9	9,1

1 - 1845, 2 - 1948, 3 - 1987

Ve srovnání s ostatními okresy severních Čech lze říci, že svou strukturou ploch jsou okresy Liberec a Jablonec odlišné od ostatních. Odlišný je i vývoj jejich struktury nejen ve srovnání s ostatními okresy bývalého kraje, ale i mezi nimi vzájemně. Okres Jablonec vývojem struktury ploch do určité míry předstihuje a naznačuje vývojové tendence, k nimž dochází později i v jiných okresech. Okres Liberec stavem i vývojem struktury ploch je do určité míry podobný Jablonci, v některých ukazatelích i jiným, především České Lípě, popřípadě i Děčínu.

Při hodnocení všech uváděných dat je třeba brát v úvahu skutečnost, že se jedná o plochy evidované. Rozdíl mezi plochami evidovanými a skutečnými v terénu v poslední době vzrůstá zvláště v urbanizovaných územích. Podstatnější rozdíly spočívají v obtížné rozlišitelnosti ploch z hlediska jejich faktického stavu a z hlediska jejich významu nikoliv ekonomického, ale ekologického. Například V. ŠTĚPÁNEK (6) prokázal terénním výzkumem v oblasti aglomerace Tanvald - Smržovka, že určitá část vizuálně stejných zatravněných ploch je evidována geodézií jednou jako louky, jindy jako pastviny, někdy jako orná půda (byť dočasně nevyužitá) nebo dokonce i v plochách ostatních. Je zřejmé, že dosavadní systém evidence ploch založený pro zdaňovací účely tyto rozdíly zřejmě nedokáže rozlišit. Schopnost rozpoznat plochy podle ekologické významnosti má dálkový průzkum Země (DPZ). Lze očekávat, že právě DPZ sehraje v nejbližší době rozhodující roli navazující na evidenci stavu a změn ploch geodézie, ale rozlišující další ekologická hodnocení nutná pro současnou a budoucí potřebu.

Zajímavé je srovnání okresů pomocí indexu změny. Ten ukazuje podíl ploch, které mezi dvěma časovými horizonty změnily v dané územní jednotce způsob využití. Při srovnání let 1960 - 1984 vykazovaly největší změny okresy Karviná, Sokolov a pánevní okresy Severočeského kraje (od 1,2 po cca 8). Ukazuje se, že z hlediska znalosti stavu životního prostředí těchto okresů index změn na úrovni 5 - 6 % v průběhu 25 let představuje velmi razantní a těžko zvládnutelné změny v celém životním prostředí. V tabulce 4 jsou uvedeny indexy změny za 103 a 39 let pro severočeské okresy.

Tab. 4 - Index změn (IZ) v okresech Severočeského kraje

	A IZ 1845 - 1948	B IZ 1948 - 1987	Zvětšení indexu změny A/B . 100
Česká Lípa	3,0	13,7	4,6
Děčín	3,2	11,5	3,6
Jablonec n. N.	7,3	22,1	3,3
Chomutov	3,6	21,6	6,0
Liberec	4,0	12,4	3,1
Litoměřice	4,6	10,5	2,3
Louny	5,0	12,9	2,6
Most	4,6	33,5	7,3
Teplice	4,9	27,9	4,7
Ústí n. L.	6,0	21,1	3,5

Z tohoto pohledu se ukazuje, že oba sledované okresy - Liberec, Jablonec - se vzájemně odlišují; liberecký je podobný intenzitou a jejím nárůstem za obě období okresům Louny, Litoměřice, Děčín a Česká Lípa. Jablonecký okres z tohoto pohledu představuje v rámci bývalého kraje okres s velmi podstatnými změnami ve stavu ploch. Jejich charakter je jistě odlišný od podobné intenzity změn pánevních okresů, vývoj ploch je ovlivňován spíše v opačném směru - růstem lesních ploch a drnového fondu. Přesto jak intenzita těchto změn, tak i skutečný stav a rozloha lesa na rostoucích rozlohách lesních ploch naznačují problémovost tohoto území. Podle našeho názoru jde o území, které by si vyžadovalo podrobný terénní průzkum zaměřený na zjištění skutečného stavu a vývoje krajiny a jejích složek.

4. Zhodnocení tendencí vývoje ploch podle základních územních jednotek

Rozsah jednotlivých ploch, změny tohoto rozsahu v čase, stav a vývoj celkové struktury ploch podle ZÚJ jsou výsledkem základních politických, ekonomických a sociálních podmínek a jejich změn v období 1845 - 1948 - 1987. Zkoumané území se rozpadá na urbanizovanou osu Hrádek n. N. - Chrastava - Liberec - Jablonec n. N. - Tanvald a "ostatní" oblasti, na této ose málo závislé. Tomu odpovídají tendence ve využití ploch. V urbanizační ose jde o změny spíše směrem k růstu rozsahu zastavěných a ostatních ploch a dále o nárůst trvalých kultur (zahrad). Vně tohoto území jsou patrné tendence zvětšování rozsahu lesních ploch, snižování rozsahu ZPF a restrukturalizace ZPF (snižování rozsahu orné půdy, nárůst ploch pastvin a popřípadě i luk).

Dále je patrný ve struktuře ploch i jejím vývoji rozdíl ovlivněný přírodními podmínkami území - jiný je v horských a svažitých oblastech, jiný v nížinných a zemědělsky využívaných oblastech Frýdlantska a jihu obou okresů.

Je samozřejmé, že vývoj ploch v jednotlivých katastrech je ovlivněn řadou místních vlivů, které lze touto přehlednou metodikou jen stěží vystihnout. Proto ponecháváme stranou detailní hodnocení jednotlivých ploch podle katastrů, to je možné provést podle hodnot v tabulkách a kartogramech zachycujících stav a změny dílčích ploch i celkové struktury. Zde se omezíme z rozsahových důvodů pouze na stručný komentář tří ukazatelů za období 1948 - 1987. Jsou to zemědělský půdní fond, ostatní plochy a index změn.

Zemědělský půdní fond (ZPF). V období 1948 - 1987 na území obou okresů asi 65 % ZÚJ vykazuje úbytek ZPF v rozsahu do 20 % rozlohy roku 1948. Tato tendence je obdobná jako například v okresech Děčín a Česká Lípa. Tedy ve třetině ZÚJ je patrný úbytek ZPF v rozsahu 20 a více procent (8 ZÚJ nad 40 %). ZÚJ s největšími úbytky ZPF se logicky soustřeďují do hlavních urbanizovaných osy území. Úbytek ZPF ve vyšších a svažitých polohách mimo tuto osu je dán horšími přírodními podmínkami, svažitostí a částečně i roztržitostí ZPF.

Za zajímavé pokládáme i tendence ve vývoji struktury ZPF. Podstatný je značný úbytek orné půdy ve všech ZÚJ, nárůst drnového fondu (a v něm především pastvin) a nárůst trvalých kultur (zvětšování ploch zahrad prakticky na celém území).

Ostatní plochy (OP). Tato kategorie ploch podstatně zvětšila rozsah na celém území ČR, přičemž jde o průvodní jev vývoje společnosti ve většině evropských zemí. Rozsah OP v obou okresech byl menší v roce 1948 než v okresech pánevních a také zvětšování jejich rozlohy bylo slabší. Zatímco v pánevních okresech narostly tyto plochy v několika desítkách ZÚJ na 5 až 10násobek, v okresech Liberec a Jablonec n. N. ze 142 ZÚJ pouze ve 34 ZÚJ zaznamenali nárůst OP na 2,5 - 3,5násobek. Je soustředěn především do urbanizační osy a dále na území, jímž Nisa opouští ČSFR.

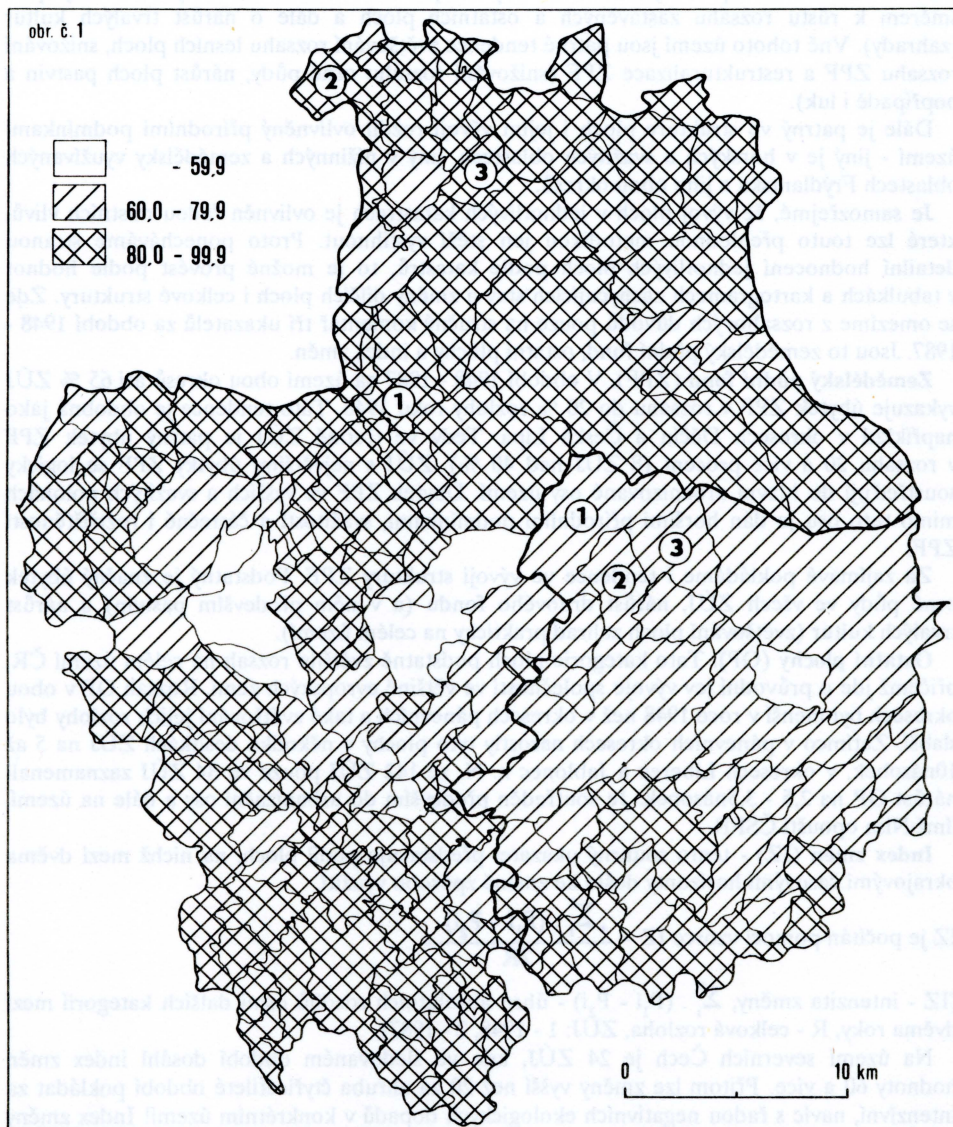
Index změn (IZ) - tento souhrnný ukazatel představuje podíl ploch, na nichž mezi dvěma okrajovými časovými horizonty došlo ke změně způsobu využití.

IZ je počítán pomocí vzorce
$$IZ = \frac{\sum_i^n \cdot (P_{1i} - P_{2i})}{2R}$$

(IZ - intenzita změny, $\sum_i^n \cdot (P_{1i} - P_{2i})$ - úhrn absolutních rozdílů osmi dalších kategorií mezi dvěma roky, R - celková rozloha, ZÚJ: 1 - 1948, 2 - 1987).

Na území severních Čech je 24 ZÚJ, kde ve sledovaném období dosáhl index změn hodnoty 60 a více. Přitom lze změny vyšší než 20 za zhruba čtyřicetileté období pokládat za intenzivní, navíc s řadou negativních ekologických dopadů v konkrétním území! Index změny nad 20 totiž znamená změnu ve způsobu využití na pětinu ploch dané ZÚJ. Na území okresu Liberec a Jablonec ze 142 ZÚJ je jich 19, kde index změny přesahuje hodnotu 30. Změny v těchto ZÚJ jsou ovlivněny oběma tendencemi, k nimž na území obou okresů dochází. Jde o změny ve struktuře ploch, které můžeme charakterizovat jako urbanizační změny (nárůst

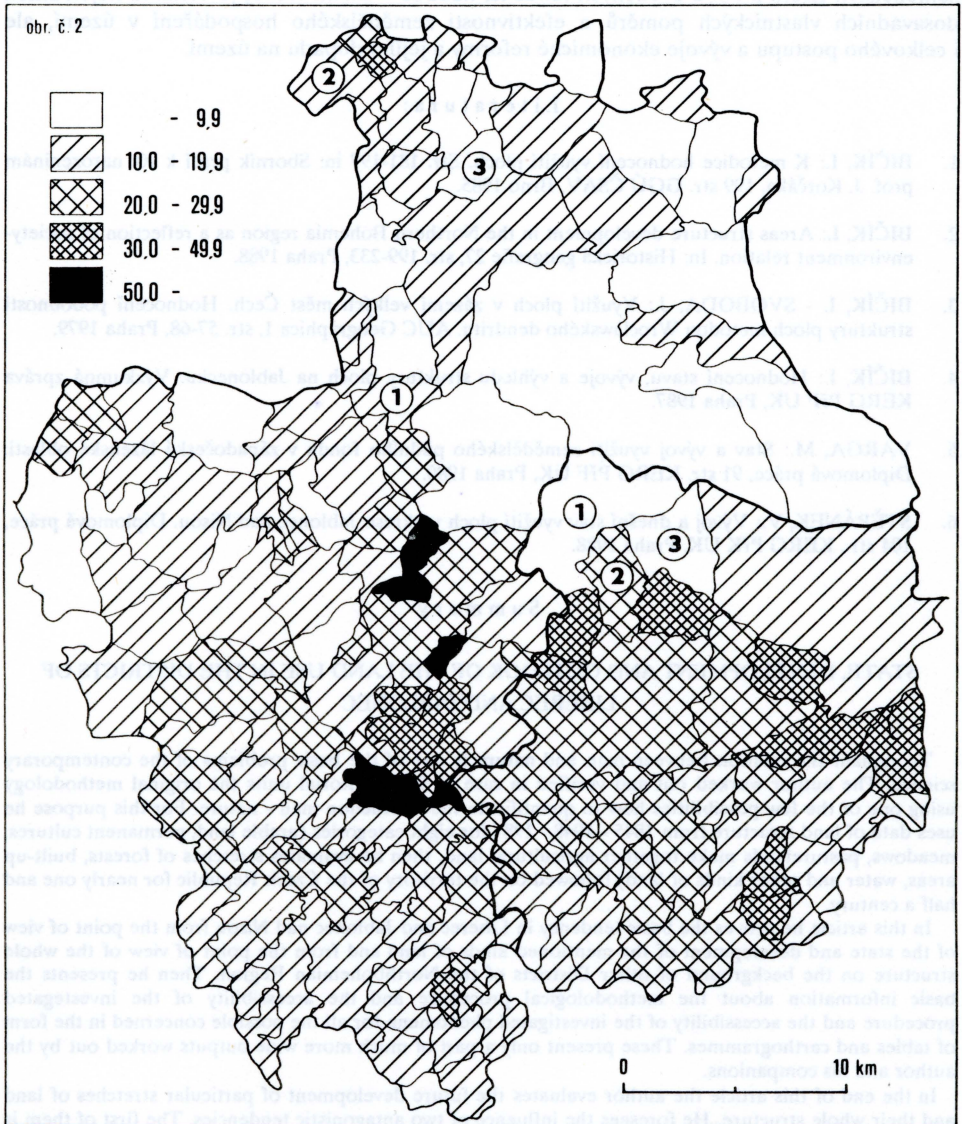
zastavěných, ostatních, úbytek orné půdy a ZPF jako celku). K nim se přidávají změny charakteristické pro téměř celé území ostatní, které bychom mohli charakterizovat jako extenzifikační tendence. Tím máme na mysli extenzivní vývoj z hlediska struktury využití plochy (úbytek orné, nárůst ploch lesních a strukturální změny uvnitř ZPF směrem k nárůstu ploch pastvin).

Obr. 1 - Index změn rozsahu zemědělské půdy (ZPF 1987/ZPF 1948 x 100). (1 - k. ú. Bedřichov, 2 - k. ú. Janov, 3 - k. ú. Josefův Důl v okr. Jablonec n. N., 1 - k. ú. Albrechtice u Frýdlantu, 2 - k. ú. Andělka, 3 - k. ú. Arnoltice v okr. Liberec.)

5. Závěr

Vzhledem ke změnám ekonomických i politických a sociálních podmínek je otázkou, jak a zda budou zde naznačené vývojové tendence pokračovat i v budoucnu. Domníváme se, že na území obou okresů a zvláště v jeho podhorských oblastech, se budou uplatňovat v dalším

Obr. 2 - Index změn využití ploch 1948 - 1987. (Vysvětlení agregátního ukazatele index změn v textu.)

vývoji využití ploch dvě základní protikladné tendence. Makroekonomické budou zřejmě působit ve směru dosavadního vývoje, tedy k opouštění neefektivně využívané orné a zemědělské půdy především. Proti tomu lze očekávat snahy staronových drobných majitelů alespoň extenzivním způsobem a s dopadem na samozásobení využít každou volnou parcelu ZPF; z toho lze odvodit i určitý tlak na zastavení či zpomalení úbytků ZPF. Lze očekávat, že na využití ZPF ve svažitých a zalesněných oblastech vyšších poloh bude hrát roli i přesun těžišť obživy části obyvatel venkova na rekreačně obslužné funkce s pomocnou rolí zemědělství. Která z obou uvedených tendencí nabude v území vrchu, je otázkou nejen změn dosavadních vlastnických poměrů a efektivnosti zemědělského hospodářství v území, ale i celkového postupu a vývoje ekonomické reformy a jejího dopadu na území.

L i t e r a t u r a :

1. BIČÍK, I.: K metodice hodnocení využití ploch. Str. 181-197 in: Sborník prací k 90. narozeninám prof. J. Korčáka, 199 str. GGÚ ČSAV, Brno 1985.
2. BIČÍK, I.: Areas structure development in the Northern Bohemia region as a reflection of society-environment relation. In: Historická geografie 27, str. 199-233, Praha 1988.
3. BIČÍK, I. - SVOBODA, J.: Využití ploch v zázemí velkých měst Čech. Hodnocení podobnosti struktury ploch metodou Wroclawského dendritu. AUC Geographica 1, str. 57-68, Praha 1979.
4. BIČÍK, I.: Hodnocení stavu, vývoje a výhledu struktury ploch na Jablonecku. Výzkumná zpráva KERG PřF UK, Praha 1987.
5. VARGA, M.: Stav a vývoj využití zemědělského půdního fondu v západočeské lázeňské oblasti. Diplomová práce, 91 str. KERG PřF UK, Praha 1980.
6. ŠTĚPÁNEK, V.: Vývoj a dnešní stav využití ploch v okrese Jablonec nad Nisou. Diplomová práce, 104 str., KERG PřF UK, Praha 1988.

S u m m a r y

STATE, DEVELOPMENT AND OUTLOOK OF THE LAND USE IN THE DISTRICTS OF LIBEREC AND JABLONEC

To explain the relation between man and nature is one of the basic problems of the contemporary science. The author worked out and verified in case of 975 territorial units the original methodology using one of the few possibilities how to quantificate the interaction man - nature. For this purpose he uses data of land structure from 1845 - 1948 - 1987 for eight categories (arable land, permanent cultures, meadows, pasturelands make together agricultural land, then he evaluates stretches of forests, built-up areas, water and other kinds of land) followed on the territory of the Czech Republic for nearly one and half a century.

In this article he proves the basic tendency in Liberec and Jablonec nad Nisou from the point of view of the state and development of the mentioned kinds of land and from the point of view of the whole structure on the background of other Districts of the Northbohemian Region. Then he presents the basic information about the methodological procedure and the accessibility of the investigated procedure and the accessibility of the investigated phenomena for all the possible concerned in the form of tables and cartogrammes. These present only a part of much more wide outputs worked out by the author and his companions.

In the end of this article the author evaluates the future development of particular stretches of land and their whole structure. He foresees the influence of two antagonistic tendencies. The first of them is the influence of macroeconomical impacts on the territory and resulting continuous trends in the land use (loss of agricultural, arable land, increase of the area of pasturelands, orchards, built-up and other areas). The opposite tendency will be the individualization of the territory and the consequences of the changes in economy, policy and social structure on the employment of the population. Then the recreation and service function of the territory may have some influence on the supplementary function

of agriculture and on the subsistence of the rural population. In the structure of these stretches of land it may result in a substantial break into the present tendencies with the effort to keep the existing agricultural land in this area.

Tab. 1 - Jablonec District. CV - total area, OP - arable land, TP - permanent cultures, LO - meadows, PA - pasturelands, LP - forests, ST - built-up areas, VP - water, OS - other areas, ZP - agricultural land (a sample initial table for the evaluation of the land development).

Tab. 2 - Liberec District. 1 - index of the arable land area, 2 - index of the agricultural land area, 3 - index of the forest area, 4 - index of the extent built-up areas, 5 - index of the extent of other areas, 6 - total index of changes, 7 - ratio of agricultural land on the total area, 8 - ratio of forest areas on the total area, 9 - ratio of arable land on the agricultural land, 10 - value of arable land (an example of evaluating table).

Tab. 3 - Ratio of particular areas on the total area of selected Districts of the Northbohemian Region in 1845 - 1948 (for explanations see Tab. 1).

Tab. 4 - Index of changes in 1845 - 1948 (1st column), 1948 - 1987 (2nd column) and the growth of the index during the both periods (3rd column).

Fig. 1 - Development of the agricultural land in 1948 - 1987 in the Districts of Liberec and Jablonec.

Fig. 2 - Index of changes in the Districts of Liberec and Jablonec.

(Pracoviště autora: katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, přírodovědecká fakulta UK, Albertov 6, 128 43 Praha 2.)

Došlo do redakce 16. 7. 1991.

Lektoroval Václav Gardavský